

chase of that demon phantom that, some time or other, swims before all human hearts; while chasing such over this round globe, they either lead us on in barren mazes or midway leave uswhelmed" [8, 252].

Використовуючи лексику полювання для філософських узагальнень, автор підсумовує свої спостереження за людьми та природою — рослинним, тваринним світом, внутрішньою суттю життєвих явищ і робить досить песимістичний висновок: "For we are all killers, on land and on sea; Bonapartes and Sharks included" [8, 161].

Вживання лексем killers, Bonapartes та Sharks у одному лінійному зв'язку створює ігдітекстову інформацію, яка проспективно готує читача до майбутніх трагічних подій у романі, підкреслює загальну спрямованість концепції роману.

Фінальний епізод полювання зображено письменником через сприйняття подій персонажем Ізмаїлом. Яскраво негативне ставлення героя до такого полювання передається за допомогою лексичних одиниць семантичного поля лексики полювання та військової лексики, які вжито метафорично або у порівнянні: "...the line... — ran foul. Ahab stooped to clear it; he did clear it; but the flying turn caught him round the neck, and voicelessly as Turkish mutes bowstring their victim, he has shot out of the boat, sre the crew knew he was gone" [8, 574].

Таким чином, функціонування лексики полювання та військової лексики у романі "Мобі Дік" має важливе стилістичне значення для відтворення реальної картини світу китобійного промислу, передачі внутрішнього психологічного стану персонажів та створення підтекстової інформації філософського плану.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азнаурова З.С. Слово как объект лингвистической стилистики: Автореф. дис....-д-ра филол.наук. — М., 1974.
2. Вердиева З.Н. Семангические поля в современном английском языке. — М., 1986.
3. Дятчук В.В., Пустовіт Л.О. Семантична структура і функціонування лексики української літературної мови. — К., 1983.
4. Кочерган М.П. Слово і контекст. — Львів, 1980.
5. Кухаренко В.А. Інтерпретація тексту. — Л., 1978.
6. Doren Carl van. The American Novel. 1789-1939. N.Y., 1940.
7. Lyons J. Semantics, w. 1-2. Cambridge University Press, 1978.
8. Melville H. Moby-Dick. N.Y., L., 1966.
9. Richard H. Brodhead. Hawthorne, Melville and the Novel. The University of Chicago Press, Chicago and London, 1977.
10. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English/ A.S. Homby. Oxford University Press, 1974.

Тетяна Олійник

КУЛЬТУРНО-АСОЦІАТИВНИЙ (СИМВОЛІЧНИЙ) КОМПОНЕНТ ЗНАЧЕННЯ ВЛАСНИХ ІМЕН

Останнім часом все більшої актуальності в лінгводидактиці набуває вивчення мови в тісному зв'язку з культурно-історичною традицією народу носія. Саме цей напрямок і був названий Є.М.Верещагініним та В.Г.Костомаровим "лінгвокраїнознавством" та виділявся ними як "аспект методики викладання іноземних мов, в якому досліджуються прийоми ознайомлення тих, хто вивчає мову, з новою для них культурою" [1, 3]. З точки зору методики викладання іноземних мов під лінгвокраїнознавством розуміють сукупність способів ознайомлення школярів, студентів, стажерів із сучасною дійсністю народу через його мову і в процесі її вивчення.

Лінгвокраїнознавство, що сформувалося в практиці викладання іноземних мов в кінці 60-х на початку 70-х рр., пройшло шлях від загального країнознавства до власне лінгвістичного країнознавства.

Подальший розвиток призвів до переходу від нейтрального лінгвокраїнознавства (без вказівки конкретного адресата, для іноземців взагалі) до порівняльного лінгвокраїнознавства (вивчення явищ мови і культури в порівнянні з аналогічними явищами в рідній мові і культурі тих, хто вивчає іноземну мову).

Проте, і нейтральне лінгвокраїнознавство як етап лінгвістичних досліджень цілком виправдане, так як багато явищ мови і культури, їх національна своєрідність є настільки самобутніми, що можуть бути розкриті і описані без співставлення з якою-небудь іншою культурно-мовною спільністю. Однак, перш ніж стати надбанням учнів, країнознавча інформація обробляється викладачем з врахуванням національної приналежності учнів, мети і завдань навчання, рівня мовної та загальноосвітньої підготовки учнів, їх інтересів і ряду інших факторів. Опора на національну культуру учнів стає основним принципом порівняльного країнознавства.

Порівняльне країнознавство має філологічну природу: ознайомлення з культурою мови, що вивчається, проводиться через вивчення мовних одиниць-носіїв країнознавчої інформації. Головна мета порівняльного лінгвокраїнознавства — забезпечення комунікативної компетенції в актах міжкультурної комунікації через вивчення вираженої в мові національної культури [2, 3].

Лінгвокраїнознавство забезпечує вирішення цілого ряду проблем, зокрема головної філологічної проблеми — адекватного розуміння тексту, тому воно виступає в якості лінгвістичної основи не тільки даного напрямку лінгводидактики, але й перекладу.

При співставленні мов національно-культурні відмінності спостерігаються практично на всіх рівнях, але особливо яскраво на лексичному і фразеологічному, ось чому безпосереднім об'єктом порівняльної лінгвістики виступає перш за все лексика і фразеологія.

Оскільки, в загальнонародській практиці слово виступає як матеріальна оболонка думки, ідеї, то, очевидно, що для його (слова) наповнення змістом необхідні певні знання. Ці знання формуються в процесі розвитку культури певної національної групи і носять назву фонових. Найкращим прикладом, що ілюструє специфіку фонових знань певної нації є мовний твір як культурно - історичний документ цієї нації.

Будь-який мовний твір передбачає наявність:

1. предмета повідомлення, а саме того, про що говориться в даному тексті;
2. ситуації спілкування, тобто тієї обстановки, в якій здійснюється мовна комунікація;
3. учасників мовного акту, кожен з яких має певний досвід як нелінгвістичного (екстралінгвістичного) знання(про оточуючий світ), так і лінгвістичного(знання мови). При чому, для однозначного тлумачення мовного твору рівною мірою впливає наявність як одних(екстралінгвістичних), так і інших(лінгвістичних)."-Як би не намагались деякі дослідники провести водорозділ між лінгвістичним та екстралінгвістичним, світ слів невіддільний від світу речей..." [4, 524].

З іншого боку, учасники комунікативного акту, як правило, володіють інформацією на неоднакових рівнях. "Інформаційна" нерівність співрозмовників виникає за рахунок тих знань, що одержані людиною в результаті неповторного особистого досвіду. Саме ця нерівність у володінні інформацією і є спонукую, через яку люди вступають в акт спілкування.

Як правило, комуніканти спершу намагаються визначити загальний для них об'єм знань і потім інтуїтивно враховують його; це відображається і на формі розмови, і на її змісті. Саме такі спільні для учасників комунікативного акту знання і є фоновими (калька з англійської background knowledge) [1, 10]. О.С. Ахманова визначає фонові знання як "спільне двостороннє знання реальї слухачем і мовцем, що є основою мовного спілкування" [6, 498].

Наявність певних фонових знань є неодмінною умовою спілкування. Головною перешкодою в міжнаціональному спілкуванні є відмінність фонових знань, що складають специфіку національних культур комунікантів.

Фонові знання базуються на кумулятивній (накопичувальній) функції мови, на здатності мови виступати в якості сховища колективного досвіду, на її здатності закріплювати накопичений колективний досвід безпосередньо у формах мови, в структурних одиницях мови-словах, фразеологізмах, мовних афоризмах. "Кумулятивна функція мови — це, власне, проникнення культури в мову і мови в культуру, зв'язок мови і культури" [7, 7].

Відомо, що мова як одна з найбільш характерних складових національної культури, є самостійним суспільним явищем, вона відображає і виражає загальнонародські та національно-специфічні риси культури даного народу [8, 20].Звідси і фонові знання включають, перш за все, загальнонародські знання, регіональні відомості і ті відомості, якими розпоряджаються всі члени певної етнічної і мовної спільності. Саме ці знання одержали назву країнознавчих в роботах Є.М.Верещагіна та В.Г. Кос-

томарова, вони є об'єктом лінгвокраїнознавства [1, 74-75], тобто такого навчання іноземній мові, при якому одночасно з навчанням мові ведеться навчання елементам культури народу, коли мова виступає як частина культури.

Ось чому врахування культурознавчого матеріалу, його відбір і презентація в процесі навчання мові складають суть лінгвокраїнознавства. Фонові знання, пов'язані з особливостями національної культури, знаходять своє вираження перш за все в національній забарвленій лексиці.

Серед лексичних пластів мов, що є національними мовами декількох країн (англійська, наприклад, є національною мовою США, Англії, Канади, Австралії, Нової Зеландії та ряду інших країн) виділяється національно забарвлена лексика, пов'язана з реаліями цих країн (американізм, британіци-зми, канадізми, австралізм і т.і.).

Американізм, наприклад, що виражають особливості суспільно-політичної структури американського суспільства, його економіки та культури, побуту, традицій та звичаїв американців, є основним об'єктом лінгвокраїнознавства США. Саме ці лексичні одиниці, що означають предмети та явища, специфічні для культури США, складають основну відмінність американського варіанту англійської мови від його британського, канадського, австралійського та інших варіантів [9, 65-66].

Зазвичай, до американізмів відносять дві цілком різні групи лексичних одиниць:

а) слова та сталі словосполучення, які є локально маркованими аналогами інших лексичних одиниць, що виражають ті ж поняття: амер. tuxedo- англ. dinner-jacket, амер. mail-box- англ. letter-box.

б) лексичні одиниці, які позначають предмети та явища, специфічні для ареалу американського варіанту англійської мови. Сюди належать такі одиниці: prairie, skunk, mulatto, tomahawk, moccasin, wigwam, ranch, tornado, Coca-cola, які не тільки широко використовуються в інших варіантах англійської мови для позначення відповідних американських реалій, але й входять до інтернаціональної лексики.

Для соціолінгвістики, яка розглядає американізм як локально марковані одиниці мови тільки в синхронному плані, без врахування їх походження, об'єктом дослідження є лексика першої групи.

Для лінгвокраїнознавства більший інтерес представляє лексика другої групи, що позначає специфічні реалії американської дійсності. Національний колорит цих слів, їх зв'язок з природно-кліматичними особливостями і культурою США постійно відчувається як носіями мови, так і іноземцями. Оскільки вони є єдиними словесними позначеннями даних явищ і предметів американської дійсності, ці слова вживаються як американцями, так і британцями, канадцями, австралійцями тощо, та їх зв'язки з американською культурою в цілому не слабшають. Ось чому такі слова є своєрідними "ключами" при описі американської дійсності. Недарма англійці при описі США широко використовують американізм, такі як dime, high school, chain-store, drugstore і т.і. [10, 153, 159].

Справжні та найбільш важливі відмінності американської англійської від британської англійської полягають не в самій мові, а у відмінностях між суспільствами, що використовують той чи інший варіант [11, 93]. Ось чому найбільш оптимальним шляхом вивчення національного варіанту мови можна вважати метод, що базується на співставленні мов, культури, способу життя, національних традицій народу-носія.

При співставленні мов і культур виділяють співпадаючі елементи та неспівпадаючі. Будучи компонентом культури, мова в цілому належить до неспівпадаючих.

До неспівпадаючих елементів належать перш за все предмети, що позначені безеквівалентною лексикою та коннотації, що мають слова в одній мові і які відсутні або відрізняються в словах іншої мови.

Денотат, з однієї сторони, може бути загальнолюдським і мати широке розповсюдження, а з іншої - належати тільки одному регіону або даній культурі. Якщо із семантики слова виключити значення, зумовлене різними мовними рівнями (дериваційне, морфологічне і синтаксичне), не враховувати його внутрішньої форми, "образного значення", естетичних асоціацій, то залишиться так званий екстралінгвістичний зміст слова, який прямо і безпосередньо відображає національну культуру. Цю частину значення слова Є.М.Верещагін і В.Г. Костомаров називають культурним компонентом значення слова [12, 199].

Слова, семантика яких відображає своєрідність культури, називають лексикою з країнознавчим компонентом або просто словами з культурним компонентом.

Культурний компонент має, насамперед, так звану безеквівалентну лексику, яка виявляється при зіставленні мов, тому що в ній найбільше проявляється специфіка відображення дійсності даною мовою і специфіка її культури. Зазвичай, під безеквівалентною лексикою розуміють лексичні одиниці, які не мають лексичних еквівалентів в одній із співставляювальних мов з таких причин:

- 1) через відсутність у суспільній практиці її носіїв відповідних реалій;
- 2) через відсутність у ній лексичних одиниць, що позначають відповідні поняття.

Л.С.Бархударов пропонує звузити поняття безеквівалентної лексики, вилучивши з неї слова, яким вже знайдено відповідники в практиці перекладу. Безеквівалентною лексикою Л.С.Бархударов називає "лексичні одиниці (слова та усталені словосполучення) однієї з мов, які не мають ні повних, ні часткових еквівалентів серед лексичних одиниць іншої мови" [13,с.94]. До неї належать власні імена (ВІ), географічні найменування, назви установ, організацій та ін., що не мають постійних відповідників в лексиконі іншої мови. Наприклад: прізвища Hanema, Thome, Appleby, назви населених пунктів Tarbox, Mather та ін., на відміну від імен John, George, прізвищ Shakespeare, Dickens, Linkoln і географічних назв типу London, New York, the Thames, the Mississippi та ін., які мають в українському лексиконі сталі відповідники Джон, Джордж, Шекспір і т.і. "...В цілому можна вважати, — робить висновок Л.С.Бархударов, що до числа безеквівалентної лексики належать ВІ і назви, маловідомі носіям іншої мови" [3, 94-95].

Границя між словами, які мають постійні відповідники в лексиконі іншої мови та безеквівалентною лексикою надто умовна, і, як ми можемо легко переконатися на прикладі ВІ, не має ніякого значення для визначення слів, які відображають національну особливість культури.

Підбір еквівалентів в перекладацькій практиці не позбавляє національне забарвлену лексику її яскраво вираженої культурної приналежності. Наприклад, англійські імена і прізвища типу John, George, Shakespeare, Dickens, Linkoln і географічні назви типу London, New York, the Thames, the Mississippi та ін., в яких в українській мові з'явилися сталі відповідники і які через це перестали бути безеквівалентними, мають для лінгвокраїнознавства зовсім не менше, а навпаки, набагато більше значення, ніж ВІ типу Hanema, Thome, Appleby, маловідомі для носіїв іншої мови.

Так, Дніпро для українця - це зовсім не те, що the Dnipro для англійця чи американця, і, водночас, нам невідомі асоціації, пов'язані, скажімо, з річкою the Mississippi ("The 01' Man River" - "Старина", "Дідусь", як її називають в негритянських блюзах) [13, 48].

Отже, частина безеквівалентної лексики, одержавши сталі відповідники в перекладі (втративши при цьому поняття безеквівалентності), втратила в мові перекладу значну частину своїх культурних асоціацій через невідповідність в різних мовах коннотативних значень слів.

Відомо, що поряд з концептуальним ядром, в склад лексичного значення слова входять так звані коннотації (від лат.соп — разом з і natatio — позначення) - додаткові, попутні значення : емоційні, експресивні, стилістичні "додатки" до основного значення, що надають слову особливого забарвлення.

Коннотативна лексику і складає наступну групу національне забарвленої лексики. Якщо перша група (безеквівалентна лексику) виділялась денотативним культурним компонентом значення, то, щодо другої, можна сказати, що вона володіє коннотативним культурним компонентом або коннотативним фоном. ВІ, будучи надбанням певної культури, володіють у своїй більшості яскраво вираженим культурним компонентом [14, 43].

Під значенням ВІ розуміємо те, що ми знаємо про предмет [15, 25]. Не знати значення ВІ - це не знати його співвіднесеності з предметом, не знати змісту загального імені (ЗІ) - це значить не знати його співвіднесеності з поняттям. Значення ВІ не дорівнює, однак, поняттю його апелювання (тобто ЗІ, на відміну від ВІ) і ніколи не обмежується ним, навіть в тих випадках, коли фонетичне і морфологічно з ним співпадає. Лексичний зміст морфем, з яких утворене ім'я не є основним. При визначенні значення імені до уваги береться фактор його популярності, фактор суспільно-історичний. Основне значення може бути і у ВІ - асоціація з основним денотатом. В імен з різними ономастичними характеристиками однозначність основної асоціації може коливатися. Так, для імен із всезагальною популярністю, навіть якщо вони широко використовуються для будь-яких вторинних найменувань ("Москва" - готель, ресторан, парфуми), перша і основна асоціація однозначна (Москва — місто). Це досягається високою частотністю вживання їх саме в цьому, основному значенні [15, 285-286].

Всі об'єкти, що мають реальні ВІ, можуть мати і символічні ВІ, які не відображають ніяких властивостей об'єктів. Це робиться або з метою конспірації, або в тих випадках, коли реальна назва надто реальна і заважає виконувати функцію називання. До розряду символічних попадають і всі іншомовні назви, матеріальний склад і синтаксичні зв'язки елементів яких не зрозумілі в іншій мові. В символічних назвах, що складаються з мовного матеріалу даної мови, слова вживаються не в своєму основному і прямому значенні, а в символічному. По своїй співвіднесеності з позначуваним предметом

ВІ можуть бути реальними і символічними. В реальних ВІ слова, що входять до їх складу, вживаються в своєму прямому значенні. Наприклад, назви підприємств, установ, товариств, відділів, комісій і т.і.: Астрономічне товариство. Конструкторське бюро тощо. Тут всі або майже всі слова - ЗІ, а вся назва в цілому -ВІ. В назвах такого типу перше слово пишеться з великої букви, яка в письмовому тексті і вказує, що це не апелятив, а ВІ.

Всі об'єкти, що мають реальні ВІ, можуть мати і символічні ВІ, які не відображають ніяких властивостей об'єктів. Це робиться або з метою конспірації, або в тих випадках, коли реальна назва надто реальна і заважає виконувати функцію називання. До розряду символічних попадають і всі іншомовні назви, матеріальний склад і синтаксичні зв'язки елементів яких не зрозумілі в іншій мові. В символічних назвах, що складаються з мовного матеріалу даної мови, слова вживаються не в своєму основному і прямому значенні, а в символічному, тобто з таким перенесенням значення, яке не пов'язане ні з якими стилістичними фігурами.

В семантиці ВІ поряд з мовними, екстралінгвістичними, енциклопедичними (історичними, географічними) відомостями сконцентровані і психологічні, емоційні, афективні моменти, а також ідеологічна спрямованість назви, особливості її сприйняття. До енциклопедичної інформації імені належить не тільки той комплекс відомостей, який з'являється у мовця в результаті знайомства з об'єктом, але й сума попередньої інформації про об'єкт, яку він одержує, ніколи не бачивши його.

Асоціації, що мають місце в момент створення ВІ, як і ті, що пов'язані з іменами в процесі їх вживання в мові - широкі та різноманітні. Вони створюють комплекс, значно ширший, ніж коло асоціацій ЗІ. Поряд з асоціаціями, які більш чи менш однозначно пов'язуються в членів мовного колективу з тим чи іншим іменем, в індивідуальному вживанні у кожної людини виявляються свої, особливі та неповторні асоціації. Якщо історичні, побутові та інші коннотації, що пов'язуються в колективі з іменем, за своєю силою і яскравістю перевищують пряме топонімічне чи антропонімічне призначення, ім'я може перетворитися в загальне. Перетворення ВІ в ЗІ (шевіот, бордо, утопія, макінтош) -факт мови, один із шляхів поповнення її словникового складу.

Література

1. Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. Язык и культура. Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного. Изд. 2-е. - М.: Русский язык, 1976.
2. Томахин Г.Д. Реалии - американизм. Пособие по страноведению: Учебное пособие для ин-тов и фак. иностр. яз. — М.: Высш. шк., 1988. - 239с.
3. БархударовЛ.С. Язык и перевод. - М.: Междунар. ота., 1975.
4. Гак В.Г. От толкового словаря к энциклопедии языка (Из опыта совр. франц. лексикографии).- Известия АН СССР, Серия л-ры и языка. — 1971, № 6.
5. Верещагин Е.М. Вопросы теории речи и методики преподавания иностр. языков. - М.: Изд. МГУ,1969.
6. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. Изд. 2-е. - М.: Сов. Энциклопедия,1969.
7. Костомаров И.Г., Верещагин Е.М., Морковкин В.В. Теоретические основы лингвострановедческого словаря. - В кн.: Денюсова М.А. Лингвострановедческий словарь. Народное образование в СССР. - М.: Русский язык, 1978.
8. Белодед И.К. О некоторых аспектах взаимодействия познавательной и эстетической функций языка. - В сб.: Теория языка. Англистика. Кельтология. —М.: Наука, 1976.
9. Швейцер А.Д. Различия в лексике американского и британского вариантов современного литературного английского языка. - В.Я., 1967, № 2.
10. Швейцер А.Д. Литературный английский язык в США и Англии. - М.: Высшая шк., 1971.
11. Strevens Peter. British and American English. Ldn,1972.
12. Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. Состав семейства учебных лингвострановедческих словарей : ономастический словарь. - В сб.: Актуальные проблемы учебной лексикографии. М.: Русский язык,1977.
13. Томахин Г.Д. Лексика с культурным компонентом значения. ИЯВШ. — 1980, № 6.
14. Томахин Г.Д. Америка через американизмы. - М.: Высшая шк.,1982. Изд. Аллендорф К.А. Проблема имени собственного на материале топонимических наименований Франции. -Учебные записки. — 1953. — Т.5.